

סנאפבק מול טילים: איראן ואירופה על מסלול התנגשות

written by אלי קלוטשטיין | 16.07.2025

רשת החדשות האמיריתית "אלערביה" דיווחה השבוע כי קנצלר גרמניה, פרידריך מרץ, יפנה למועצת הביטחון של האו"ם בבקשה להפעיל את מנגנון הסנאפבק נגד איראן, שיחזיר באופן אוטומטי את כל העיצומים שהוטלו עליה ערב הסכם הגרעין ב-2015 ^[1] ללא אפשרות וטו של בעלות הברית של טהרן במועצה, כולל רוסיה וסין.

הדיווח הזה לא אומת במקום אחר, ופניות למשרד החוץ הגרמני הניבו רק הכחשות גורפות. אולם ככל הנראה גם אם הדיווח שגוי, מדובר רק בעניין של תזמון: בשבוע שעבר אמר שר החוץ הבריטי באופן מפורש כי בשבועות הקרובים עתידות מדינות ה-E3 - צרפת, בריטניה וגרמניה ^[2] להפעיל את המנגנון הזה אם איראן לא "תשים קץ לאי הוודאות שסובבת את תוכנית הגרעין, כולל החזרת פקחי הסוכנות הבינלאומית לאנרגיה אטומית (סבא"א) למדינה".

הסעיף בהסכם הגרעין שקובע את האפשרות להפעיל את הסנאפבק עתיד לפוג באמצע אוקטובר 2025, ולאחר מכן לא נותן יהיה להשתמש באפשרות הזאת. מכיוון שיש גם עניינים טכניים שיש לקדם לצורך הפעלתו, התאריך האחרון להודעה הרשמית שיש להגיש למועצת הביטחון על הסנאפבק הוא אי שם באמצע-סוף חודש אוגוסט. משמעות הדבר כי בכל מקרה הדיווח של "אלערביה" משקף את הלך הרוח שרווח כרגע בקרב האירופיות.

ואכן, זמן לא רב חלף עד ששר החוץ הצרפתי הבהיר כי ההחלטה תתקבל בקרוב. ז'אן-נואל בארו הדגיש במפגש של שרי החוץ באיחוד האירופי כי שלוש המדינות יפעילו את הסנאפבק עד סוף החודש הבא לכל המאוחר אם לא תושג "התקדמות משמעותית" לקראת הסכם גרעין, וללא "מחויבות ברורה, מוחשית וניתנת לוודוא מצד טהרן".

מכל מקום, גם אם יופעל הסנאפבק רק בעוד חודש, התפתחות כזו כנראה תסמל את סוף ההליך הדיפלומטי בין טהרן לבין מערב היבשת, לפחות בכל הקשור לתוכנית הגרעין של הרפובליקה האסלאמית. שר החוץ האיראני, עבאס עראקצ'י, אמר מפורשות השבוע אחרי פרסום הדיווח ב"אלערביה" כי הפעלת מנגנון העיצומים הדרקוני הזה "יסיים את תפקידה של אירופה בסוגיית הגרעין האיראני".

הטון החריף של עראקצ'י, שבא לידי ביטוי גם בהצהרות אחרות שנשמעו מצד נציגים של טהרן, משקף את הדאגה הגדולה בקרב האיראנים מהסנאפבק. מדובר בשלל איסורים המעוגנים בשש החלטות של מועצת הביטחון בדבר מכירת נשק לאיראן או רכישת אמצעי לחימה ממנה, עיצומים כלכליים, הקפאת נכסים, איסורי כניסה למדינות בעולם ועוד.

התהליך הזה, אגב, החל הרבה לפני המתקפה הישראלית על מתקני הגרעין האיראניים, ובמובן מסוים השיא שלו הגיע ממש כמה שעות קודם לכן. כבר חודשים ארוכים מפרסמת סבא"א דו"חות מדאיגים על מצב העשרת האורניום של הרפובליקה האסלאמית, ועל האופן שבו היא מפרה את הסכם הגרעין מ-2015.

בשורה התחתונה, הסמכות המקצועית הבינלאומית בתחום הגרעין הצהירה קבל עם ועולם שאיראן צברה די אורניום מועשר לרמה גבוהה שיספיק לפצצות אחדות, וכי אין הסבר חלופי לשימוש אזרחי בחומר בקיע המועשר לרמה כזו ובכמות דומה. הדו"ח האחרון של הסוכנות, שפורסם בתחילת יוני, קבע כי איראן לא הצליחה לספק הסברים לשאריות של חומר בקיע שנמצא בכמה אתרים לא מוכרזים ברחבי המדינה, מה שמעיד כי ביצעה ניסויים לקידום נשק גרעיני בניגוד למחויבותה כמדינה החתומה על האמנה נגד הפצת נשק גרעיני (NPT). כתוצאה מכך, ערב המתקפה באיראן התכנסה מועצת הנגידים של הסוכנות, ובדחיפה של ארה"ב, בריטניה, גרמניה וצרפת פרסמה גינוי חריף לאיראן. השלב הבא בתהליך זה, כך היה צפוי, הוא הפעלת הסנאפבק ☒ וזה גם הרקע כעת, לכאורה, להמשך קידומו בידי האירופים למרות שתוכנית הגרעין נפגעה במתקפות של ישראל וארה"ב.

מאיימים על לב היבשת

ככלל, התקופה הנוכחית בקשרים שבין איראן למערב אירופה מתאפיינת בעיקר במתח ובחשדות, ופחות בעשייה דיפלומטית פורצת דרך. במהלך המלחמה נפגשו נציגים של ה-E3 עם עראקצ'י בשווייץ בניסיון למצוא "פתרון מדיני" לתוכנית הגרעין ולהסלמה עם ישראל, אך גם הפגישה הזאת לא הניבה דבר.

התחושה הרווחת בקרב ההנהגה האיראנית, כך נראה, היא שהמהלכים האירופיים ☒ ובפרט בסבא"א ☒ סיפקו לגיטימציה לישראל לתקוף את מתקני הגרעין של הרפובליקה האסלאמית. לכל הפחות, הדגישו בכירים איראנים, התמיכה של ראשי השלישייה האירופית ("הטריוקה") במתקפה פגעה באמינותם בכל משא ומתן עתידי עם טהרן.

אגב, קשה לאפיין את התגובה של שלוש המדינות כאחידה: צרפת, בדומה למתקפות הטילים הקודמות של איראן על ישראל, סייעה לצה"ל בהגנה ואף יירטה כטב"מים ששוגרו לעבר שטח הארץ מאיראן. בגרמניה הקנצלר אומנס דיבר בבוטות נגד תוכנית הגרעין, ואף ציין כי ישראל "עושה את העבודה המלוכלכת" בשביל כולם, אך לא ידוע שבפועל הצטרף למערכה הצבאית. דווקא בריטניה בראשות הלייבור, שבממשלה הקודמת סייעה ליירט כטב"מים וטילים, נקטה גישה הפוכה: היא כינתה את המתקפה הישראלית "צעד מסוכן", לא תמכה בה באמצעים צבאיים, והתובע הכללי במדינה אף פקפק בגלוי בחוקיותה.

המתח בין הצדדים התגבר מאוד באחרונה. אחרי שבכירים צבאיים בארץ הזהירו כי היעד של איראן בטווח הארוך הוא לבנות טילים שיוכלו לפגוע בלב הערים האירופיות ואפילו בחוף

המזרחי של ארה"ב, פרסם ה"טיימס" הלונדוני כי צה"ל השמיד במהלך המתקפה באיראן תוכנית סודית לפיתוח ראשי נפץ שיוכלו להגיע גם עד ללונדון. בכך לא תם הסיפור, ורק בימים האחרונים איימו בכירים בטהרן כי "חמישה כטב"מים איראניים יוכלו לפגוע בעתיד הקרוב בערים אירופיות", וכי מדינות המערב לא יוכלו עוד להרגיש בטוחות לאחר המלחמה עם ישראל.

כמובן, אפשרויות הפגיעה האיראניות ביבשת לא מסתכמות רק בירי טילים או כטב"מים. דווקא בבריטניה ² שכאמור, התנגדה למתקפה באיראן ³ פורסם בשבוע שעבר דו"ח שבו נכתב כי האיום האיראני על הממלכה הולך וגובר, בין היתר בכל הקשור לפגיעה במתנגדי הממשלה, ריגול, חתרנות וגם תוכנית הגרעין שלה. במקומות אחרים ביבשת נחשפו ניסיונות של משמרות המהפכה לבצע פיגועים נגד יעדים יהודיים, ישראלים ומערביים. גם חוליות של חיזבאללה להצטיידות בכטב"מים נעצרו במבצע משולב בצרפת, בריטניה וספרד. בתחילת החודש דווח כי בספרד יועמדו לדין שמונה אנשים בחשד לניסיון רצח של פוליטיקאי אירופי, המתנגד לשלטון האיראני.

עוד קודם לכן נקלעו הצדדים לסכסוך בתחום אחר, כאשר התברר שאיראן מספקת לרוסיה כטב"מים מתאבדים לצורך מלחמתה באוקראינה. העניינים הידרדרו במהירות לאחר שדווח כי טהרן אף מכרה למוסקבה טילים בליסטיים, מה שעורר תרעומת גדולה בבירות המערב ⁴ ואף עודד את מנהיגי האיחוד האירופי להטיל עיצומים על הרפובליקה האסלאמית ועל חברות התעופה שלה.

יש גם איומים איראניים שיכולים לפגוע באירופה בלי בכלל להתקרב ליבשת. כזה הוא למשל הסיכון שמשמרות המהפכה יחליטו לחסום את מצרי הורמוז וימנעו מעבר באחד מעורקי הנפט המרכזיים של העולם. אפשרות אחרת היא הטלת מצור על הכניסה לתעלת סואץ ותקיפה של ספינות מערביות ששטות שם, כפי שעשו החות'ים בשבוע שעבר לספינות בבעלות יוונית. בנוסף, האיראנים יכולים להמשיך לעצור אזרחים אירופים שמבקרים במדינה ומתעלמים מאזהרות לא להיכנס לשטחי הרפובליקה האסלאמית מחשש שיתנכלו להם.

"מדברים עם האנשים הלא נכונים"

בעת הנוכחית, ולקראת האפשרות של פיצוץ משמעותי מול טהרן, האירופים חשים כי הם במלכוד: מצד אחד הם עדיין אווזים בנאמנות לדיפלומטיה ולדו-שיח, ומצד שני כנראה נפלה שם ההבנה כי לא בדרך הזו תעצור איראן את תוכנית הגרעין.

לכן מנהיגי היבשת דבקים בעת הזאת בשלושה נתיבים אפשריים: המשך הניסיונות הדיפלומטיים, הכנת הקרקע וההצדקה של משטר העיצומים על משטר האייתוללות, והכנת ההגנות ביבשת.

הצעד האחרון, עניין חיזוק ההגנה, נעשה ממילא במקביל לכלל הצעדים האירופיים להגברת המוכנות הצבאית נגד פלישה רוסית אפשרית. בזירה הדיפלומטית חלו בימים האחרונים תזוזות קטנות בלבד, כאשר למשל נשיא המועצה האירופית שוחח עם מקבילו האיראני, מסעוד

פזשכיאן, והצהיר על רצון של מדינות היבשת לקדם דו-שיח לפתרון המשבר הנוכחי. גם נציבת החוץ האירופית, קאיה קאלאס, הדגישה את הצורך לפתוח מחדש במשא ומתן על תוכנית הגרעין ושיתוף הפעולה עם סבא"א, והציעה את שירותיה כמתווכת לצורך זה. נשיא צרפת, עמנואל מקרון, שוחח עם מקבילו הרוסי ולדימיר פוטין על הסוגיה, בניסיון לקדם הבנות.

אלא שתחושת הזעם האיראנית על האירופים שהוזכרה קודם מצטרפת גם לאכזבה עמוקה מהם בטווח הארוך, מעין הרגשה שממילא הם לא משחקים תפקיד אמיתי במשא ומתן ולא יכולים להשפיע על עמדותיה של השחקנית המשמעותית ביותר בסיפור: ארה"ב.

כבר ב-2018, בכהונתו הראשונה של הנשיא דולנד טראמפ, כאשר החליטה ארה"ב לפרוש מהסכם הגרעין E3² מדינות הסתפקו בגינוי משותף של הצעד, אך לא נקטו פעולות להסרת עיצומים אירופיים מעל איראן, כפי שהבטיחו קודם לכן. החשש שלהן היה שיחשפו חברות אירופיות לעיצומים כלכליים אמריקניים, וכי זהו סיכון גדול מדי.

כיום יש לאירופים מעט מאוד מנופי לחץ על מדיניות החוץ האמריקנית, ובוודאי אין להם השפעה על הנשיא טראמפ עצמו. הם כמעט לא שיחקו תפקיד במשא ומתן שניהל הבית הלבן עם איראן, באמצעות השליח סטיב ויטקוף. לפני התקיפות של ישראל קיבלו חלק מהמדינות התרעה של שעה בלבד, ואחרות לא קיבלו כלל שום התרעה. הישיבה הקצרה שערכו נציגי שלוש המדינות עם שר החוץ האיראני במהלך המלחמה כאמור לא הניבה דבר.

עראקצ'י לא נענה לניסיונות החיזור האירופיים למשא ומתן רציני, ובמקום זאת העדיף להתרכז במגעים עם וושינגטון. שר החוץ של טהרן נוקט לרוב לשון דיפלומטית, אך בשיחה עם הגארדיאן הבריטי תיאר את הקשרים עם האירופים בפקפוק: "אולי אנו מדברים עם האנשים הלא נכונים", הוא אמר. אגב, בינתיים האיראנים מנצלים את ההתרחקות ממערב אירופה בשביל לתחזק את הקשרים עם גורמים במזרח היבשת, כגון סרביה או בלרוס, שממילא מזוהה מאוד עם הציר הרוסי.

בשלב זה מנסים האירופים בעיקר להוכיח שהם רלוונטיים לסוגיה כולה, משום שהם מבינים ששני הצדדים לא מתייחסים אליהם ברצינות. העניין העיקרי שעומד לזכותם הוא העובדה שבעקבות פרישת ארה"ב מהסכם הגרעין, רק הם נותרו עם היכולת להפעיל את הסנאפבק³ והאמריקנים מוכרחים ללחוץ עליהם או לחזר אחריהם כדי לדחוף אותם לכיוון פעולה כזה.

ממילא, האירופים אולי גם פקחו עיניים למציאות והבינו כי משהו בהתנהלות האיראנית אינו ניתן להצדקה: דיפלומטים ביבשת התעקשו בדיעבד כי לא הייתה ברירה אלא להעביר החלטת גינוי במועצת הנגידים של סבא"א נגד טהרן, עקב העובדה שלא ניתן להסביר את הפעולות האיראניות בתחום הגרעין לצרכים אזרחיים. במילים אחרות, גם האירופים מבינים שהאיראנים פיתחו אמצעים שרלוונטיים רק לתוכנית גרעין צבאית, וכי יש לעצור זאת. השלב הבא בתהליך זה יהיה הסנאפבק, ונראה שראשי היבשת כבר השלימו עם הפעלתו.

אך סביר להניח שהאירופים ימשיכו להדגיש כי צעד כזה נועד רק למנוע גרעין צבאי, וכי יש לאיראן זכות לגרעין אזרחי² וניתן לדון על כך, לנהל משא ומתן ולנסות להגיע לפתרון כולל של תוכנית הגרעין, הגם שמדובר ברעיון שתכליתו לא ברורה לאור ניסיון העבר.

בה בעת, די בהפעלת הסנאפבק כדי לעורר חששות בלב האירופים מפעולות נקמה איראניות, וצעד זה לבדו כנראה דורש חלקים ניכרים מאומץ הלב שלהם. לפיכך, לא כדאי לאיש בישראל לצפות שצבאות היבשת יתערבו בפועל בעימות צבאי עם הרפובליקה האסלאמית, והם יעדיפו³ כדברי מרץ על "העבודה המלוכלכת" שישראל עושה⁴ שמישהו אחר יעבוד קשה למענם. דברים דומים גם אמר מקרון, שהבטיח אומנם להגן על ישראל בעת הצורך, אך ציין כי אין לו תוכניות לתקוף באיראן.

אבל גם במצב כזה, ואפילו אחרי הפעלה אפשרית של הסנאפבק, יש לראשי המדינות האירופיות עוד כמה אפשרויות פעולה. כך למשל, במקום לנסות למצות שיח בלתי אפשרי עם איראן, הם יכולים להעביר את עיקר מאמציהם לשיח עם הצדדים האחרים בסכסוך, כגון ישראל או ארה"ב, ולראות אם אפשר לקדם מולם משא ומתן שכולל תמורות והבנות, הצעות חדשות ותוכניות פעולה משותפות, בשביל למצוא פתרון דיפלומטי לסוגיה.

במקביל יכולים האירופים לא לעשות דבר מעבר להפעלת הסנאפבק, להישאר בשוליים, ולתת ליתר השחקנים לנהל את הסכסוך הזה לבדם. הם יוכלו לנצל את הזמן בינתיים כדי להתרכז באיומים דחופים אחרים כמו ההתעצמות הרוסית או מלחמת המכסים עם ארה"ב. הבעיה היא שגם עמדה כזו תיתפס כנראה לפחות על ידי האיראנים כשיתוף פעולה כלל-מערבי נגדם, מה שממילא יעודד אותם לבצע פעולות נקם. לכן סביר להניח שייעשה ניסיון כלשהו להפגין לפחות כלפי חוץ רצון לקידום שיח דיפלומטי, גם אם ההבנה היא שלא יצא מכך דבר.

אפשרות נוספת של האירופים היא להתמקד בנושאים שנמצאים בשולי הסכסוך בין ישראל לעולם הערבי, ואשר נתפסים כמרעים את מצבה של ישראל אך אינם קשורים לאיראן. כזה הוא למשל עניין פתרון שתי המדינות: צרפת מקדמת שוב ועידה לדון בו בחסות האו"ם, אחרי שהכינוס שתוכנן לחודש שעבר בוטל בשל המלחמה באיראן. באמצעות פעולה כזו יכולים הצרפתים למשל לאותת לאיראנים שהם מוכנים לשתף פעולה בנושאים שיש להם בהם אינטרס משותף, גם אם לא יסכימו לקבל מציאות של תוכנית גרעין איראנית. בראיית האירופים, זו עשויה להיות דרך שתגשר על הפערים בין הצדדים, תוך עשייה משותפת שתטשטש את המחלוקות.

אלא שהאיראנים הצהירו שוב ושוב שלא יוותרו על תוכנית הגרעין, וספק אם ייפלו לתרגיל דיפלומטי כה פשוט. ממילא, מעטים מאוד במערב כבר סבורים שטהרן אכן התכוונה ברצינות לפתור את המשבר באמצעות שיח מדיני, וכי לא הגבירה בהדרגה את הקצב של תוכנית הגרעין הצבאי. הסנאפבק, אם אכן יקרה, יהיה מכה קשה למאמצי השיקום האיראניים, ובפרט בתחום הטילים והגרעין⁵ וישראל, ארה"ב ויתר מדינות המערב צריכות לשלב ידיים ולפעול במשותף כדי

להמשיך להסיר את האיום הזה מעל סדר היום העולמי.

פורסם במקור ראשון, בתאריך 16 ביולי, 2025